

UPPSÖKANDE ARBETE PÅ CENTRALSTATIONEN

Genomförd förstudie 2004

**Maria Korpskog
Peter Ohman**

Sammanfattning

Vi har – inom ramen för vårt ordinarie arbete som vuxenuppsökare- under tre månader (040401-040630) gjort en förstudie av det arbetsfält för uppsökare som finns på Centralstationen/Cityterminalens områden. Efter det att vi avslutat vår förstudie har vi fortsatt att arbeta uppsökande, men speciellt riktat mot vår målgrupp på Centralstationen. Det har handlat om att upprätthålla den värdefulla kontakt som vi fått med människor som av olika anledningar inte tidigare har fångats upp av de sociala skyddsnet som samhället har.

En stor grupp av de hemlösa runt Centralstationen är inte aktuella någonstans. Andra (26%) hör egentligen till Stockholms kranskommuner och får därmed inte ta del av Stockholms tak-över-huvud-garanti. Den här gruppen kommer på sikt tillhöra Socialförvaltningens Enhet för Hemlösa eftersom de oftast saknar fungerande kontakt med socialtjänsten hemkommunen.

Andelen renodlade hemlösa uppgår i vår kartläggning till som lägst 49%, förmodligen är andelen betydligt högre eftersom eventuellt boende är okänt i 35%.

Huvudproblematiken för målgruppen på Centralstationen är psykiatriska problem i varierande grad, minst 45% har sådana problem. Missbruk, huvudsakligen alkohol, förekommer bara hos 24%.

Centralstationen har öppet mellan 04.15 – 00.30, Cityterminalen mellan 03.30- 00.00. Vår förstudie rör *i första hand* de människor som har sin huvudsakliga dygnsvila på dessa platser. *I andra hand* har vi försökt beskriva andra människor ur uppsökarenhetens målgrupper som ofta vistas på Centralstationen/Cityterminalen. Detta för att försöka belysa komplexiteten hos platsen.

Så, välkommen till Centralstationen! Förmodligen den offentliga plats som kan visa upp högst andel uteliggare i hela Sverige.

Innehållsförteckning

Inledning	4
Historik	4
Så här började det	4
Om Centralstationen/Cityterminalen	4
Syfte	5
Vårt uppdrag som uppsökare	5
Vår målgrupp	5
Kön, ålder, etnicitet	6
Problematik	7
Boendesituation	8
Tillhörighet/ kontakt med socialtjänst	9
Försörjning	9
Om ”de okända”	10
Analys	11
Samverkan	12
St.Görans mobila team och Hållpunkten	12
Ideella organisationer	12
Klient/brukarorganisationer	13
Övriga	13
Metoder	14
Vår egen ”utredningsmetod”	14
Den första kontakten	14
Utredning	15
Genomförande.....	15
Upprätthållande.....	15
Gate-keepers.....	16
Hot och våld.....	16
Insatser	16
Slutsatser	17

Inledning

”Jaha, det är ni två”, säger Sven. ”Jag såg er inte. Jag undviker att se folk, förstår ni. Nu när jag har gått ute i så många år har min personlighet förändrats. Det är som om jag expanderat, mitt jag får inte längre rum inom fyra väggar, skulle nog känna mig kvävd i en liten lägenhet. Så jag trivs på så här stora ytor. Men jag vill inte märka att människor ser konstigt på mig, jag vill helst känna mig helt ensam här. Så jag stänger liksom av när jag går in här.”

- Och vad tyckte du om oss i början när vi kom förbi och hälsade då? Undrar vi nyfiket. ”Jag blev irriterad”, säger Sven. ”Ni störde mig, precis som allt annat som tvingar sig på stör mig. Fast nu har jag vant mig vid er”, skrattar han.

Historik

Alltsedan starten 1998 har Uppsökarenheten haft sitt huvudsakliga fokus i arbetet riktat mot missbrukare. Det var en målgrupp som man sedan tiden på narkomanvårdsbasen på Sabbatsberg hade stor kunskap om. Hela Stockholms City var arbetsområdet för uppsökarna och ”Plattan”, Sergels torg, blev från början den viktigaste arenan att arbeta på. På Plattan blir man, som uppsökare, lätt identifierad och därefter ofta aktivt uppsökt själv. ”Är ni snutar eller vill ni köpa”, är ofta den inledande frågan man som uppsökare får där.

När man har ett så stort arbetsområde som hela Stockholms innerstad rör man sig från plats till plats. Då är det relativt svårt att upptäcka uteliggare såvida de inte gått och lagt sig direkt på gatan. Uteliggarna söker sig till anonymiteten. För att uppmärksamma denna grupp, och särskilt de med betydande psykiska funktionshinder, måste vi utveckla nya metoder och ett annat förhållningssätt.

Så här började det

Inledningsvis valde vi att arbeta en hel natt: Vi ville se vad som händer i City ”efter stängningstid”. Det var en vanlig måndagskväll och temperaturen sjönk under 0 grader under natten. När klockan var runt halv tre var staden alltjämt full av människor som vi hade hoppats skulle ”gått hem och lagt sig” på något härbärke för länge sedan. De hängde på nattöppna 7-11 och på McDonalds runt omkring i stan. Några väntade på nattbussen till Upplands Väsby och några åkte tur - och - retur Stockholm-Södertälje mitt i natten. Några vilade ut under Metrotidningar på Gullmarsplan, den enda dygnet-runt-öppna stationen i hela Stockholm. Där har man medvetet sänkt inomhustemperaturen för att bli av med de hemlösa. När Cityterminalen öppnade 03.30 dök en strid ström av människor upp som hade dragit runt i väntan på att få komma in igen. Samma människor som hade lämnat Centralstationen när den stängde några timmar tidigare. Det kändes som om Centralstationen/ Cityterminalen var deras ”hem”, eller åtminstone deras fasta punkt i tillvaron. Att göra en kartläggning av Centralstationen och de hemlösa som vistas där var därför ett givet led i Uppsökarenhetens eget utvecklingsarbete.

Om Centralstationen/Cityterminalen

Varje dygn passerar 220 000 människor Centralstationen/Cityterminalen. Mängden av människor, av vanliga resenärer, utgör ett skydd för dem som vill få vara i fred, få sova sittande på en bänk, eller få ordna med sina personliga tillhörigheter på ett tryggt sätt.

Centralstationen är en garant för anonymitet, och är kanske det bästa exemplet av alla på Stockholms urbanitet. ”Alla” får vistas där. Det är *gratis*, det är *nästan alltid öppet*, det är *varmt* och de allra flesta passerar bara förbi utan att fundera så mycket över vilka som sitter på bänkarna.

Om man jämför Centralstationen med ”Plattan” på Sergels torg, så är den senare en betydligt mer stigmatiserad plats. Allmänheten ”vet” vilka som hänger där, och man skyndar sig förbi för att slippa bekanta sig närmare med platsen. Centralstationen däremot är en normal plats. Vakterna som arbetar på Centralstationen står som garant för att platsen kommer fortsätta vara normal. De tar hand om människor som blir alltför berusade eller störande. Det är inte heller tillåtet att ligga ner på bänkarna. Så länge man följer platsens uppförandekod får man stanna kvar inne i värmen och ha sällskap av både sådana man känner väl och en okänd allmänhet. Centralstationen är sålunda ”hemma” för många människor med mer eller mindre uttalad psykisk ohälsa, men de stör inte allmänheten.

I vår kartläggning har vi, för oss själva, identifierat hundra personer som tillbringar en stor del av sin tid på Centralstationen. Men efter kartläggningstidens slut har så många nya ansikten dykt upp där att vi beräknar att målgruppen som man borde arbeta vidare med snarare omfattar runt trehundra personer! För Centralstationen fyller samma funktion som ett dagcenter, fast på kvällstid. Centralstationen är öppen när ingen annan gratis, offentlig samlingsplats har öppet.

Syfte

Vårt inledande syfte har varit att kartlägga hemlösa på Centralstationen i Stockholm. Vi ville genom arbetet utveckla vår kartläggningsmetodik genom att pröva nya metoder i det uppsökande arbetet. Ett tillkommande syfte har varit att genom att arbeta vidare med delar av målgruppen kunna analysera resultaten av vår kartläggning bättre. Detta för att vi skulle kunna förstå vår målgrupp. Därigenom kan vi berätta för omvärlden om en grupp hemlösa som vi tidigare inte har haft så stor kunskap om.

Vårt uppdrag som uppsökare

Vårt uppdrag som uppsökare är att skapa relationer till människor som av olika anledningar inte får eller tar aktiv del av kommunens/landstingets/statens sociala skyddsnät. Det handlar om missbrukare, psykiskt funktionshindrade och hemlösa. När relationen är etablerad försöker vi fungera som en lots mellan individen och samhället.

Vi har främst arbetat kvällstid med kartläggningen och det fortsatta arbetet. Att arbeta kvällstid innebär att vi arbetar ett till två nattpass per vecka fram till mellan 24.00 –02.00 på natten.

Vår målgrupp

Den ”typiske” deltagaren i vår kartläggning är en 55-årig, svensk man. Han har varit hemlös i flera år. Han har ingen relation alls, eller i vissa fall, en väldigt dålig relation till socialtjänsten i den kommun där han är tillhörig. Denne genomsnittlige man lider av sömnbrist och ytterligare något somatiskt bekymmer. Han har obefintlig kontakt med sina släktingar och hans sociala kontakter är begränsade till andra hemlösa samt till frivilligorganisationernas

dagcenter, som han också besöker. Hans sysselsättning består i att ordna sin dag så dräglig som möjligt. Det handlar om att få tillgång till mat, kläder, värme, dusch, tvätt, sjukvård, telefon, tidning och även dator. Efter som en stor del av de hemlösa på Centralstationen är ute och går eller åker buss och tåg hela nätterna så behöver de vila under dagen. Det gör de genom att sitta och halvsova. Man har lite energi och är bara uppmärksam på omgivningen i de fall några uppenbara hot närmar sig. På Centralstationen kan man sitta för sig själv och sova om man vill det, men man kan sedan, om man önskar, förflytta sig bara några meter bort för att umgås med andra.

De som vi har träffat har alla "sin egen" speciella struktur på dagen och de ger varandra stor frihet i förhållande till varandra.

Den "typiske" deltagaren i kartläggningen tigger inte och han bor inte på härbärgen. Han har stor integritet och är enormt självständig. Han har dålig erfarenhet av myndigheter och antingen tror han inte att han kan få den hjälp han behöver, eller att det skulle "kosta" honom för mycket i form av förlorad energi och värdighet.

Målgruppen på Centralstationen är i mångt och mycket en relativt homogen grupp. Till skillnad från besökarna på dagcenter, där besökarna är en heterogen grupp som består av såväl psykiskt sjuka, missbrukare och illegala invandrare. I den "gruppen" försvinner ofta målgruppen från Centralstationen eftersom de är stillsamma och diskreta. Vid besök på dagcenter hade vi inte uppmärksammat målgruppen från Centralstationen eftersom "annat" hela tiden hade pockat på vår uppmärksamhet.

Med tiden blev det tydligt för oss att gruppen hemlösa på Centralstationen kände varandra mycket väl. De refererar till varandra, berättar nyheter om de övriga och håller på det hela taget bra koll på varandra. Fast hela tiden utan att kränka någons behov av att få vara ifred. När vi började bekanta oss med målgruppen "hittade" vi dem sedan överallt: De läser tidningar på kulturhuset, sitter på stadsbiblioteket, fikar med Gula Änglarna och har var och en sitt eget dagsschema.

Kön, ålder, etnicitet

FAKTA

Kvinnor	15	15,0%
Män	85	85,0%
Summa		100,0%
Nordisk härkomst	86	86,0%
Utländsk härkomst	14	14,0%
Summa		100,0%
65+	16	16,0%
under 65	84	84,0%
Summa		100,0%

Som vi beskrev tidigare är den genomsnittlige deltagaren i kartläggningen man, cirka 55 år och etniskt svensk. 16% av gruppen vi träffade var äldre än 65 år. Många ligger precis på gränsen till pensionsåldern och dessa äldre herrar lider ofta av besvärliga somatiska sjukdomar. Det kan handla om MS, sviter av en Stroke eller alkoholrelaterad demens. Ytterligare några har fysiska funktionshinder som CP-skador eller rullstolsburenhet.

Vi har stött på flera män som inte ansökt om ålderspension trots att de med råge passerat pensionsåldern.

Femton procent av gruppen vi kartlade bestod av kvinnor. Kvinnorna deltar inte i det sociala livet på Centralstationen på samma sätt som männen gör. De är ofta ensamvargar.

Exempel; "Annika"

En hemlös man gör oss uppmärksamma på Annika. Han berättar att hon bott på samma bänk i över en vecka. Vi tar kontakt med henne. Annika är avvisande och aggressiv, och säger att det enda socialtjänsten kan göra för henne är att erbjuda henne ett fyrstjärnigt hotellrum, som hon enligt socialtjänstlagen, har rätt till. Vi erbjuder oss att skjutsa henne till Nattis för kvinnor, men hon vill inte ha med oss att göra. Hon har allt sitt bagage med sig och ser med tiden allt mer ovärdad ut. Hon avvisar oftast våra kontaktförsök. Under vintern har hon sovit direkt utanför Centralstationen.

Problematik

FAKTA

Alkohol	22	22,0%
Narkotika/bland	2	2,0%
LSS 1:1	5	5,0%
LSS 1:2	4	4,0%
LSS 1:3 fys	1	1,0%
LSS 1:3 psy	26	26,0%
Lätt psyk	19	19,0%
HUSP +	13	13,0%
Pros	1	1,0%
Okänd	7	7,0%
Summa		100,0%

Sammanlagt 45% av vår målgrupp på Centralstationen har någon form av psykiska funktionshinder. En mycket liten del av den här gruppen är aggressiv eller utagerande på annat sätt. Även om de uppenbart befinner sig i en akut psykotisk fas så håller de sig för sig själva, och de är ofta i ett bedrövligt skick rent fysiskt. Att någon går runt barfota med stora, obehandlade bensår mitt i vintern är inte så ovanligt.

5% hörde enligt vår bedömning hemma i gruppen "tillhörig till LSS 1:1, vilket inte innebär att de har någon form av stöd enligt LSS. Men förmodligen bor de i gruppboende eller har någon form av stöd i sitt eget boende. De här killarna ger ofta ett intryck av att vara otroligt ensamma. De hänger på Centralstationen för att skapa sig ett socialt umgängesliv.

Gruppen som vi kallar för "HUSP" (hemlös-utan-synlig-problematik), bara växte under vår tid på Centralstationen. Först bestod den enbart av män, men efter ett tag dök även två kvinnor upp. Bakom vår rubrik "HUSP" samlas människor som inte visar upp något missbruk. De verkar inte heller ha någon form av psykiska funktionshinder eller annan psykiatrisk problematik. De är välklädda och välformulerade och har ofta långa förklaringar till varför just de tillbringar så mycket tid på Centralstationen. De väntar på ett jobb och/eller en lägenhet. I några fall har vi funderat på om det finns ett spelmissbruk med i bilden. Men vi

vet inte. Det enda vi vet är att de är hemlösa och att det är svårt att förstå varför och ännu svårare att hitta ett sätt att bistå dem.

En annan grupp har ett pågående alkoholmissbruk. Den här gruppen håller ihop och de kräver ofta mer av varandra än av övriga på Centralstationen.

Exempel; "Olle och Pelle"

Olle och Pelle har båda sjukersättning och alkoholproblem. De, som de själva beskriver det, "drar ner" varandra i missbruk. De hör till olika kommuner, det skiljer tjugo år mellan dem och enda likheten mellan dem är att båda är otroligt lättleda, förmodligen har båda gått i särskola eller specialklass under uppväxten. Båda dras med starka skuld känslor när de misslyckas med något, och vi har vid flera tillfällen blivit akut inblandade genom att Olle eller Pelle har varit i ett sådant tillstånd att de behövt skjuts till antingen härbärke eller avgiftning. Båda är hemlösa.

Boendesituation

FAKTA

Hemlösa:	uteliggare	16,0%	16
	härbärke	3,0%	3
	husvagn	2,0%	2
	inack	10,0%	10
	hotellhem	2,0%	2
	inneboende	7,0%	7
	övriga	9,0%	9
Eget boende		16,0%	16
Okänt		35,0%	35
Hemlösa		49,0%	49
Summa		100,0%	

De hemlösa på Centralstationen bor inte gärna på natthärbärgen. Man tycker inte om att dela rum med narkomaner och alkoholister. Miljön på natthärbärgen upplevs som otrygg och stökig. Uteliggarna har ofta varit hemlösa i många år och ju längre tid de varit hemlösa, ju svårare är det att ta första steget till ett annat slags boende. Misstron mot socialtjänsten är enorm. Den lösning man kan godta erbjuds ofta av en hemlös bekant; Någon har fått låna en husvagn eller någon känner till en lägenhet som står ledig en månad. Då kan tre-fyra stycken flytta ihop där för att efter den här månaden dyka upp på Centralstationen igen.

En grupp har förmodligen varit hemlös ända sedan senaste vistelsen på en sluten avdelning inom psykiatrin.

Exempel; "Ove"

Ove bor på Centralstationen. Han är svårt psykiskt sjuk och vill inte ha kontakt med någon. Enligt uppgift från andra hemlösa sover han i olika trappuppgångar på Södermalm. Allmänheten har vid flera tillfällen ringt om en man som påminner om honom, men vi har då inte lyckats hitta honom då eftersom vi inte arbetar tillräckligt sent. En enda gång har han talat lite med oss, men ofta viftar han bara avvärande och döljer ansiktet i sina händer. Eftersom Ove nästan går barfota försöker vi i omgångar presentera olika par

skor för honom i hopp om att han ska ta emot några. Det gör han inte, men han berättar vad han har för skostorlek.

Tillhörighet/ kontakt med socialtjänst

FAKTA

EFH	11,0%	11
(EFH)	15,0%	15
Stadsdelar	15,0%	15
Kranskommuner	26,0%	26
Övriga kommuner	3,0%	3
Okänd	26,0%	26
Övriga	4,0%	4

Att en så stor del (26%) av vår målgrupp på Centralstationen hörde till stadens kranskommuner är egentligen inte så förvånande. Flertalet av dessa hemlösa känner sig ”bortjagade” från hemkommunen och har sökt sig till Centralstationen för att inte vara så ensamma i sin situation som de är i hemkommunen. För gruppen som dyker upp på Centralstationen som ”nyttillkomna” blir det ofta en chock när de inser att de inte får bo på stadens härbärgen. Men ganska så snart, och särskilt under sommarperioden, vänjer han eller hon sig vid att vara uteliggare.

I gruppen ”Okända” finns förmodligen ännu fler från Stockholms kranskommuner. 11% hör till Enheten för hemlösa. 15% skulle höra till Enheten för hemlösa om de sökte bistånd där. I den gruppen finns flera äldre hemlösa med egen försörjning. Att motivera den gruppen till kontakt med socialtjänsten är en lång process.

Exempel; ”Ville”

Ville dyker upp under vårvintern. Han är en social och utåtriktad äldre man som trivs bra på Centralstationen. Han säger sig inte vara hemlös, han har en villa i en av Stockholms kranskommuner. Han behöver ingen hjälp. Med tiden upptäcker vi att han förflyttar sig till Gullmarsplan när Centralstationen stänger och att han sover där hela nätterna med bara några Metrotidningar över sig. Han berättar samma historier om och om igen, och vi börjar ana att han har någon form av demens. Vi presenterar honom för de mobila psykteamen som försöker få med sin läkare ut för att göra en bedömning av honom. Tyvärr misslyckas de hitta honom vid det tillfället. Hans hemkommun anser inte att han är aktuell där, men bekräftar att han äger en tomt i kommunen, ett mycket förfallet, obebodigt hus utan tak. Vi ordnar till sist en nätverksträff med de mobila teamen, psykiater, socialtjänsten i hans hemkommun och representant från överförmyndarnämnden. Kommunen beslutar sig då för att ta fullt ansvar för Ville och erbjuda honom boende.

Försörjning

Den vanligaste inkomstkällan i vår målgrupp är sjukbidrag, följt av försörjningsstöd. Enligt egen utsago är det ett antal som inte har någon inkomst alls. De samlar burk och/eller letar pengar på gatorna om nätterna. Mat, kläder och dusch kan man ordna utan kostnad

genom frivilligorganisationerna. Det är resekostnaderna som ställer till problem, till exempel för den grupp hemlösa som åker nattbuss om nätterna.

Några tigger på Drottninggatan (dagtid) eller på Stureplan (nattetid) för att få råd med lite extra. Några säljer "Situation Stockholm"

Exempel; "Johan"

Johan säger att han är en före detta koncernchef som vid hustruns död utomlands bestämde sig för att flytta hem till Sverige igen. Han var vid det tillfället svårt deprimerad. Vid hemkomsten upptäckte han att han inte hade rätt till sjukpenning eller A-kassa. En av Stockholms kranskommuner beviljade under kortare perioder boende åt honom. I februari 2004 beslöt Johans kommun att han inte skulle få något boende alls. Det bistånd Johan beviljas är endast 50 kronor om dagen i matpengar. Johan för en kamp mot sin socialförvaltning med hjälp av länsstyrelsen och frivilligorganisationer. När sommaren närmar sig sitter han och tigger på Stureplan om nätterna och sover därefter några timmar under en bro med några hemlösa vänner. På Stureplan blir han en viktig samtalspartner för många vilsna ungdomar. I augusti 2004 beviljar Johans hemkommun honom åter igen ett enklare hotellboende. När han några veckor därefter blir utslängd med motiveringen att "pengarna tagit slut" blir han så deprimerad att han får tas in på en psykiatrisk avdelning.

Om "de okända"

Gruppen "okända" i vår kartläggning minskade successivt under året vi tillbringade på Centralstationen. Ingen kan inledningsvis säga hur lång tid det kommer ta att bygga en relation. Vi försöker ta kontakt med människor som är skygga, som under årtal har valt att inte ha kontakt med andra människor. Det handlar om att bygga upp ett förtroende på lång sikt. Att få människor att prata om de kanske känsligaste bitarna i deras liv, som exempelvis var de sover om nätterna och hur de försörjer sig, är svårt.

Varför ska de vilja prata med oss? Det gäller att få dem att se nyttan av kontakten. Där har gruppdynamiken på Centralstationen varit en bidragande faktor i att det har gått så bra. Någon ser oss hjälpa Olle eller Kalle. Någon hör att vi varit till nytta för andra. De blir nyfikna på oss och vill till sist ha en egen kontakt med oss.

Exempel; "Anna"

Anna sitter på bänkarna vid Burger King. Vi tar kontakt med henne genom att på ett synbart sätt oroar oss för en annan man som ligger och sover på bänken intill hennes. Anna är en sextioårig kvinna som förklarar för oss att hon inte är hemlös. Hon är normalt klädd och svarar adekvat på våra frågor. Hon säger att hon tillbringar tid på Centralstationen för att hon tänker skriva en bok om hemlöshet. Hon är bara där och spanar. När vi passerar henne nästa gång sover hon djupt.

De som är okända i materialet är det på grund av att vår tid har varit begränsad. Uppsökande arbete med den målgrupp som vi har på Centralstationen är en långvarig process som i mångt och mycket handlar om kontinuitet vad gäller personal och tid.

Analys

Vår kartläggning avgränsades av Centralstationen/Cityterminalens egna väggar. Därför var andelen missbrukare så låg. Missbrukare är mindre vanliga på Centralstationen på grund av vakter och övervakningskameror. Så vilka är det som vi har träffat? Jo,

- De som är lite udda, oklart om det är på grund av hemlösheten eller tvärtom. Det kan handla om människor som allmänheten skulle betrakta som ”psykiskt störda” men som egentligen bara har anpassat sig till situationen som hemlös.
- De som har en psykiatrisk diagnos och/eller tidigare kontakt med psykiatrisk slutenvård kombinerat med hemlöshet.
- De som är svårt psykiskt sjuka, ofta med pågående psykos kombinerat med hemlöshet.
- De som absolut inte vill ha kontakt med någon. Som är rädda och blyga. Och hemlösa.
- De som har ett pågående eller ett tidigare alkoholmissbruk kombinerat med hemlöshet.
- Människor som troligen har ett boende, oklart var. Det handlar om äldre, psykiskt funktionshindrade eller lindrigt utvecklingsstörda med stor ensamhet. De får sitt sociala behov tillgodosett genom att umgås med andra på Centralstationen. De är inte en del av vår primära målgrupp men det kan vara svårt att utreda hur deras sociala situation egentligen är.

Exempel; ”Eddie”

Eddie bor i en av Stockholms kranskommuner. Han har en egen hyresrätt och lever på sjukersättning. Han har många fysiska bekymmer, mår dåligt och saknar umgänge i sitt bostadsområde. Eddie hänger ofta på Centralstationen och är en del av gänget där. Eddie har uppenbara psykiatriska problem men tillhör inte vår huvudmålgrupp eftersom han har en ordnad tillvaro runt omkring sig. Vi vill ändå ha fortsatt kontakt med Eddie så att vi märker om hans situation drastiskt försämras. Om vi ignorerade honom skulle det försämra våra relationer med övriga i gruppen.

- Hemlösa utan synlig problematik. Välklädda, sociala människor som vi till en början trodde var resenärer på väg någonstans. De har arbeten eller A-kassa och försäkrar att de har en lägenhet och/eller jobb på gång. Men de vistas på Centralstationen varje kväll.

Exempel; ”Johan”

Johan sitter varje kväll uppe på Cityterminalen. Han ser ut som en välklädd turist och det är bara hans ständiga närvaro som gör att man kan ana att han inte har ett hem. Johan kommer från en annan del av Sverige och lever på A-kassa. Ibland får han tillfälliga arbeten som lärare och då kan han unna han sig ett rum på vandrarhem. Men oftast sitter han bara på Cityterminalen och låter tiden gå.

Nästan varje kväll träffar vi dessutom in helt nya människor som inte alls ”passar in” i någon av ovanstående kategorier, men som ändå kan vara i behov av akut hjälp. Det kan handla om nyanlända flyktingar, illegala invandrare, ensamma barn, misshandlade kvinnor, etc.

Exempel ”Juanita”

En av våra vanliga kontakter tipsar oss om att det sitter en gråtande, höggravid tjej lite längre bort. Hon pratar bara spanska. Vi ringer till tolkjouren och får på detta sätt veta att hon är illegalt i Sverige, hon är 21 år och arbetar svart här. Vi försöker ta reda på om hon är ett möjligt traffickingoffer eller om hon blivit misshandlad. Hon berättar att hon inte hittar hem, så vi erbjuder henne skjuts. Vi vill bara med egna ögon se hur hon bor. Väl hemma i hennes lägenhet uppmuntrar vi hennes tjejkompis att se till att Juanita får mödravård och vi berättar om Rosengrenska, vårdcentralen för gömda flyktingar.

Samverkan

St.Görans mobila team och Hållpunkten

St.Görans mobila team (Stockholms läns landstings mobila kristeam för hemlösa) arbetar över hela länet, i huvudsak som utförare där olika aktörer (allt från allmänhet till uppsökarenheten) kommer med beställningar. Deras huvuduppdrag är att arbeta mot hemlösa i akut psykiatrisk kris för att försöka motivera/hjälpa dem in till psykiatrisk vård, även tvångsvård. Detta innebär bland annat att St.Görans mobila team har kontinuerlig kontakt med hemlösa som de någon gång hjälpt. De känner oerhört många i målgruppen, men har varken resurser eller uppdrag att arbeta med människor med lättare psykiatrisk problematik, exempelvis personlighetsstörningar.

St.Görans mobila team har varit en enorm resurs och samarbetspartner i arbetet på Centralstationen. Vi har träffat dem flera gånger i veckan och har ofta samarbetat med att förbättra situationen för hemlösa med psykiatrisk problematik, både akut och på mer lång sikt. Ett av problemen för både dem och oss har varit att St.Görans mobila team inte har tillgång till någon psykiater som kan komma ut ”på fältet” och göra akuta bedömningar enl. LPT efter kontorstid. Vid några tillfällen har psykotiska personer i stort behov av akut hjälp därför inte kunnat få de insatser de hade behövt.

Exempel; ”Sigge”

Vi ser honom flera kvällar i rad, oroligt gående av och an i övre hallen, Centralstationen. De andra hemlösa på platsen gör oss också uppmärksamma på honom, på att han luktar illa och verkar svårt sjuk. Vi tar kontakt, men han mumlar bara avvärjande och lämnar platsen. Vi försöker informera honom om Hållpunkten, vårdcentralen för hemlösa, men det är svårt att veta om han förstår vad vi säger. Vi tar upp honom på mötet med landstingets uppsökare och visar dem vad han befinner sig. De anser att Sigge solklart behöver omhändertagas enligt LPT, (lagen om psykiatrisk tvångsvård) men problemet är organisatoriskt: De har bara tillgång till en psykiatriker som kan komma ut till platsen på dagtid, och Sigge visar sig bara på Centralstationen på kvällstid. Fler och fler hemlösa engagerar sig och vill att vi ska ”göra något”. Vi ger Centralens väktare vårt telefonnummer och ber dem ringa oss när Sigge är på plats. En kväll ringer de, de har kallat på polis för att bli av med Sigge. Vi ber polisen köra Sigge till St Görans psykakut, men de vägrar göra det utan en handräckningsbegäran. Vi får hans namn och personnummer av polisen. Det visar sig att Sigge kommer från ett av våra nordiska grannländer och att han är mantalsskriven i en skånsk kommun. Sigge försvinner helt från Centralstationen efter polisens insats. En annan hemlös tror sig veta att ”Sigge ligger och trycker i en håla i skogen” Vi ber honom åka dit och försöka lokalisera Sigge. Det gör han också, men Sigge går inte att finna. Han är fortfarande försvunnen.

Varje vecka träffar vi St.Görans mobila team och Hållpunkten (Stockholms läns landstings vårdcentral för hemlösa) för gemensamma diskussioner runt klienter.

Ideella organisationer

Ett problem med de dagcenter som finns är att de inte är målgruppsinriktade. Man blandar allt under ett tak och det blir lätt stökigt. Vi har under året samarbetat med både Convictus (Bryggan), Frälsningsarméns Sociala center och Situation Stockholm.

Men allra mest har vi samarbetat med Oscars församlings ”Gula Änglar”, eftersom de delar ut kaffe, varm choklad och smörgås utanför Centralstationen varje måndagskväll. Att få delta i

deras träffar kändes inledningsvis som att gå på cocktailparty! Det kan ibland vara upp till 40 personer som står och väntar på dem. Och många inledande kontakter som hade varit omöjliga att ta på ett naturligt sätt inne på Centralstationen, har vi kunnat ta där ute på parkeringsplatsen. Det finns en grupp hemlösa som inte har kontakt med någon annan frivilligorganisation än ”Gula Änglarna”.

Vi hade gärna utvecklat ett närmare samarbete med Citykyrkans kvällscafé på onsdagskvällar eftersom målgruppen från Centralstationen är flitigt representerad där.

Beslutet om att göra hela kartläggningen tog vi den natt som vi arbetade tillsammans med Stadsmissionens nattjour. Ännu en viktig samarbetspartner med ett otroligt kontaktnät! Nattjourens verksamhet fram till midnatt är i stort sett en utförarverksamhet. Man åker ut på uppdrag när någon ringer. Deras uppsökande verksamhet börjar senare på natten, ungefär vid den tidpunkt som Centralstationen stänger.

Klient/brukarorganisationer

Vi har träffat flera representanter för föreningen Stockholms hemlösa och har vid ett antal tillfällen haft mycket givande diskussioner med dem runt situationen för uteliggare i synnerhet och bostadspolitik i allmänhet. Representanterna för föreningen Stockholms hemlösa fungerar ofta som ”gate-keepers”.

Övriga

Vi har också vid några tillfällen samarbetat med vaktbolagen på Centralstationen/Cityterminalen.

Metoder

Metodavsnittet i vår kartläggning blir ganska omfattande eftersom vi tror att själva *beskrivandet* av metoder är ett sätt att arbeta med metodutveckling. Vi uppsökare måste dessutom kunna göra vårt arbete synligt för varandra, och för våra chefer, samarbetspartners och politiker.

Vår egen "utredningsmetod"

När man har så många kontakter som vi har runt Centralstationen är det ibland lätt att hamna i känslan att vi "bara" går runt och småpratar med folk hela tiden. Därför har vi försökt att strukturera vår och klienternas process till fyra steg: kontakt, utredning, upprätthållande och genomförandefas enligt följande:

De första trevande försöken i att ta kontakt med en person försiggås ofta av att vi knuffar till varandra lite lätt när vi vill göra varandra uppmärksamma på en person som verkar intressant att prata med. Först när vi båda två har uppmärksammat personen tar vi kontakt. Antingen precis då, eller vid ett annat och bättre tillfälle.

Den första kontakten

Den första kontakten består ofta i ett enkelt "hej". Ofta får vi inget svar. Men *hälsandet* är ett sätt att ta sig in i människors medvetande på. Det är ett "onormalt" beteende, som samtidigt är normalt i många mindre samhällen. Så fort du kommer ut på en liten landsväg i en by så hälsar alla på alla. Man tar för givet att man förr eller senare kommer att ha med varandra att göra. Vi, som uppsökare, bortser från stadens skyddande anonymitet och väljer istället att se på Centralstationen som en by. Något som människor självklart reagerar på, eftersom de som bor på Centralstationen egentligen också ser på Centralstationen på samma sätt.

Många hemlösa människor, särskilt i gruppen med psykiska funktionshinder, stänger annars i stor sett ute omvärlden. Man orkar inte bli sedd. Att tränga sig på, som vi gör, uppskattas naturligtvis inte alltid. Men det är vårt sätt att säga "vi hör hit och vi anser att du också gör det". En slags normalisering av situationen. Som om vi vore olika individer som dag efter dag möts på samma golfbana.

Efter några veckor kan vi, om vi så bara gått runt där och hälsat, kännas som en del av deras vardag. Vi har blivit "dom där två", och människor blir nyfikna på vilka "dom där två" är. Då är det snarare människorna Maria och Peter som de är nyfikna på, än socialsekreterarna Maria och Peter. Först är det mest intressant att kolla om vi kan bete oss som folk, om vi kan småprata och om det går att ha trevligt med oss.

I bästa fall ses vi inledningsvis som väletablerade medelvennenssons, i värsta fall som socialbyråkrat-fascister. Men att bråka med socialen är ju också en samtalsöppning.

Exempel: "Jan-Erik"

Första kontaktförsöket med Jan-Erik var lite förvirrat, eftersom han bara ville tala om Palmemordet. Han verkade ha större kommunikationsproblem än vad han faktiskt har. Jan-Erik tillhör dem som funnits väldigt länge på Centralstationen. Han har sin egen plats på bänkarna utanför McDonalds, och han har en uppsjö av gamla kamrater som kommer på besök till honom på hans bänk. Jan-Erik har varit hemlös i trettio år. Jan-Erik har inte, och vill inte ha, kontakt med någon socialtjänst.

Utredning

Att kalla det vi gör när isen väl är bruten för ”utredning” kan verka pretentiöst, men eftersom vi båda två tidigare arbetat med utredning och myndighetsutövning kunde vi se klara paralleller till det som händer ute på stan och till det som händer inne på ett kontor. Skillnaden är att allt är otroligt informellt ute på stan. Och att det kan ta flera månader att få fram ett personnummer. Men ålder, boende, kommun- eller stadsdelstillhörighet är viktiga data att få fram. När de väl samlats in leder till ett beslut om vilken insats vi ska göra.

”Jan-Erik”, forts

I början ville Jan-Erik inte alls prata om sina personliga förhållanden, men efter ett tag började han berätta om sitt liv och bjöd också in oss till ”sin” dagverksamhet.

En dag berättar han att försäkringskassan ett år tidigare, vid hans sextiofemårsdag, nekat honom pension och istället hänvisat honom till socialen.

Genomförande

Om vi beslutar oss för att göra en insats frågar vi oftast klienten om inte vi kan få hjälpa till med att till exempel ta kontakt med socialtjänsten. Då har vi fått ett uppdrag och kan agera mycket kraftfullare. I vissa fall, när det till exempel handlar om svårt psykiskt funktionshinderade människor kan vi ta vissa kontakter utan att ha klientens ”uttalade” medgivande.

Jan-Erik”, forts.

Vi kontakter försäkringskassan och går ner till Centralstationen med en blankett så att Jan-Erik kan skriva under en ansökan. Senare berättar försäkringskassan för oss att Jan-Erik inte finns registrerad. Han har hamnat i obefintlighetsregistret. Idag har Jan-Erik fått sin ålderspension och funderar på att börja prata med Enheten för hemlösas socialsekreterare Bo Lundin, när ”rätt tillfälle” yppar sig.

Upprätthållande

En del människor vi möter ska vi inte arbeta aktivt med. Det gäller till exempel gruppen lindrigt utvecklingsstörda med eget boende/gruppboende. Även andra med eget boende har utgått ur vår primära målgrupp. Det finns också en grupp klienter som har problem av olika karaktär, men som redan har en upparbetad kontakt med socialtjänsten. Dessa människor är intressanta att ha social kontakt med även om vi inte arbetar aktivt med dem. De ingår så att säga i Centralstationens kontext.

En del klienter har vi naturligtvis också arbetat färdigt med. Vi har genomfört det vi ska och håller bara en social kontakt med dem när vi ses.

Exempel: ”Alf”

Alf kommer till Centralstationen direkt från sjukhuset. Han är svårt sjuk och går runt i sjukhuskläder och tofflor på Centralen. Ibland är han lite berusad, och han kan genom sin stora kroppshydda och burdusa sätt verka aggressiv. Alf har haft en egen firma i byggbranschen, men har genom olika tvister med sin syster och med kronofogden blivit hemlös. Han har sjukersättning. Vi kontakter socialtjänsten i en av våra grannkommuner och berättar om vår stora oro för Alf. Kommunen beviljar då Alf bistånd i form av plats på härbärke i Huddinge, och med lite hjälp lyckas Alf få ett eget lägenhetskontrakt i kommunen. Sen han fick egen lägenhet har vi bara sett honom vid ett enda tillfälle, på Bryggan. Då satt vi ner och småpratade en stund om hans nya liv.

Gate-keepers

En ”gate-keeper” är någon som har hög status och många kontakter i den målgrupp man som uppsökare vill få kontakt i. Någon som genom sitt eget godkännande av oss visar andra att de kan lita på oss, att det är okej att prata med oss. Vi har haft samarbete med flera olika ”gate-keepers” under tiden på Centralstationen. Inledningsvis såg många med misstroende på oss när vi dök upp om och om igen, men genom dessa särskilt värdefulla kontakter öppnades nya dörrar för oss.

Exempel: ”Kalle”

Kalle känner alla. Han rör sig i flera olika kretsar (narkomaner-akoholister-uteliggare-tiggare-psykiskt funktionshindrade) och har vid olika tillfällen presenterat oss för personer som vi uppfattat som direkt avvisande och hotfulla vid tidigare kontakter. ”Peter och Maria är bra”, säger han. ”Dom är från soc, du kan fråga dom om sånt du undrar över.” Och han drar med oss till folk som han tycker behöver vår hjälp. Han oroar sig också över de hemlösa som är psykotiska och inte riktigt kan ta hand om sig själva. Diskret visar han på människor som är i stort behov av medicinsk hjälp. Han är en engagerad medmänniska, positiv, humoristisk och omtyckt.

Hot och våld

Centralstationen är en trygg plats och vår uppfattning är att de hemlösa som vistas mycket där är måna om att den ska förbli så. Vi har inte upplevt Centralstationen som direkt hotfull. Däremot kan tunneln under Centralstationen bort mot Vasagatan/Sergels torg vara rejält stökig sena kvällar och nätter. Där är inte vakterna lika närvarande och andelen missbrukare/unga vuxna/ungdomar ökar ju längre bort mot Sergels torg man befinner sig.

Insatser

Under det år vi arbetat på Centralstationen har 5 klienter tagit steget från att vara uteliggare till att börja bo på härbärke. En av dem har därefter fått ett eget boende i sin hemkommun. De andra fyra har idag tagit steget från härbärke till hotellhem eller inackorderingshem.

Vi har aktualiserat 15 klienter hos St.Görans psykteam. En av dem är idag tvångsomhändertagen enl. LPT. Ytterligare en klient har varit inlagd på sluten psykiatrisk avdelning under en längre tid.

Vi har aktualiserat 5 klienter hos andra kommuners socialtjänst. Två är aktualiserade hos Enheten för hemlösa. Ytterligare någon hos en annan stadsdel. En klient har fått hjälp att ansöka om ålderspension. En annan klient har fått hjälp att ansöka om Subutexbehandling hos Maria Beroendecentrum.

Nästan varje kvällspass har vi skjutsat någon av våra klienter till härbärke, Beroendeakuten eller till annan akutvård.

Slutsatser

Socialstyrelsen drog i sin rapport efter bland annat de våldsamma händelserna vid Åkeshov 2003 följande slutsats:

”Uppsökande verksamhet från såväl psykiatri som socialtjänst, så långt möjligt i gemensamma team, behöver komma till stånd.”

Socialstyrelsens inventeringar av antalet hemlösa (avsaknad av egen bostad) i Sverige 1993 och 1999 visade att gruppen omfattade ca 9 000 personer vid båda tillfällena. Av dessa var närmare 700 härbärgesboende och 500 uteliggare. Den andel av de hemlösa som av socialtjänsten bedömdes behöva psykiatrisk vård hade ökat från 17 till 34 procent mellan åren 1993 och 1999. Vår förstudie har bekräftat vad Socialstyrelsen också sett. Problemet är att det idag nästan helt saknas adekvata insatser för vår målgrupp i Stockholm. Det finns ingen dagverksamhet, inget natthärbärke eller nattcafé med inriktning mot just den här gruppen.

Vi skulle gärna se ett pilotprojekt vad gäller samverkan mellan socialtjänst, psykiatri och frivilligorganisationer, främst vad gäller uppsökande arbete, men också just dagverksamhet, natthärbärke och/eller nattcafé.

Det är kallt där ute klockan tre på natten.